

Working Papers

Working Paper N° 1

LEONARD MARS

ELSŐ IZRAELI TEREPMUNKÁM
TAPASZTALATAI

Pécs, 2022
ISSN 2939-5593
ISBN 978-963-626-099-6

Department of European Ethnology and
Cultural Anthropology, University of Pécs
Hungary-7624 Pécs, Rókus 2.
Tel: +36 30 893 5604
<https://journals.lib.pte.hu/index.php/pnekat>
Email: pnekatwp@pte.hu

DOI: <https://doi.org/10.15170/PNEKATWP.2022.01.01>

Leonard Mars

ELSŐ IZRAELI TEREPMUNKÁM TAPASZTALATAI¹

Bevezetés

Az alábbiakban egy személyes beszámoló keretében foglalom össze első nagyobb, 1966 júliusa és 1968 májusa között Izraelben folytatott terepmunkám tapasztalatait. Hangsúlyozom a „személyes” jelzöt, ugyanis úgy gondolom, hogy a kutató – társadalmi helyzetében és személyiségében megnyilvánuló – személye a kutatás mikéntjének igen fontos tényezője. Az antropológiai kutatás kulcsa az antropológus, ezért egyetértek E. H. Carr kijelentésével: „mielőtt a tényeket vizsgálod, vizsgálj meg magát a történészt” (Carr 1964:23), amit saját szaktudományunkra is vonatkoztathatunk: „mielőtt az antropológiát vizsgálod, vizsgálj meg magát az antropológust”. Carr javaslata különösképpen érvényes a szociálintropológia esetében, mivel kutatásunk társadalmi személyiségünk egészét mozgósítja, hiszen a résztvételt kombináljuk a megfigyeléssel, vagy másképpen fogalmazva a bevonódás és a kívülállás kiegyensúlyozására törekszünk.

Számomra az antropológia a társadalom és a kultúra összehasonlító tanulmányozása. A társadalmat alacsonyabb absztrakciós szinten társadalmi viszonyok halmazaként értelmezzük, a kultúrát pedig olyan normák és szokások összességéeként, amelyek ezekhez a viszonyokhoz kapcsolódnak. A társadalmi kapcsolatok tanulmányozása terepen történő kimutatásuk révén történik. Az ilyen kapcsolatok kimutatására való képességünk nemcsak a kutatás tárgyát képező társadalom kultúrájától és struktúrájától, hanem az antropológus társadalmi helyzetétől és személyiségétől, továbbá elméleti és etnográfiai antropológiai érdeklődésétől is függ.

Ahhoz, hogy a hallgatók megértsék, miért döntöttem úgy, hogy a Manchesteri Egyetem posztgraduális kutatójaként az izraeli társadalmat vizsgálom, el kell mondanom, hogyan fedeztem fel az antropológia tudományát, ami középiskolásként még teljesen ismeretlen volt számomra. Az érettségit követően franciát, latint és spanyolt tanultam, és felvettek az Edinburgh-i Egyetem francia–spanyol szakára. Az alapképzést követően azonban családi okokból kifolyólag nem azonnal folytattam tanulmányaimat. Tizennyolc hónapig a Brit Közszolgálati Hivatal (*British Civil Service*) kötelékében dolgoztam, s csak ezután tértem vissza az egyetemre. Ekkor azonban már nem nyelvszakra, mert meggondoltam magam, miután időközben felfedeztem a szociálintropológiát. E diszciplínába Gerald bátyám vezetett be, aki 26 évesen közgazdaságtant kezdett tanulni Cambridge-ben, később azonban áttért a szociálintropológiára. A közigazgatásban töltött idő alatt kezdtem el olvasni bátyám néhány antropológiai könyvét. Közülük az egyik különösen nagy hatással volt rám, nevezetesen Max Gluckman *Custom and Conflict in Africa* [Szokás és konfliktus Afrikában] című könyve, amely a szerzőnek a BBC rádióban tartott hat előadásán alapul. E vékonyka kötet olvasása vezetett a szociálintropológiához, miután ráébredtem, hogy engem valójában az egyes nyelvek

¹ A tanulmány Balogné Tóth Katalin és Györfy Eszter vendégszerkesztésében jelenik meg a PNEKAT Working Papers sorozatban.

beszélőinek társadalma és kultúrája érdekel. Ezért 1961-ben, amikor Edinburgh-ba érkeztem, szakot váltottam. Az egyetem felvételi szabályzata szerencsére nagyon megengedő volt, így a bölcsészkaron belül szabadon változtathattam szakot.

Diplomámat 1965-ben szereztem meg az Edinburgh-i Egyetemen, ahol felajánlották, hogy Sierra Leonében, az antropológiai tanszék akkori egyik fő kutatási helyszínén végzett terepmunkával vegyek részt a doktori programban. Én azonban úgy döntöttem, hogy eljövök Edinburgh-ból és Manchesterben tanulok tovább, ahol Max Gluckman volt a tanszékvezető. Választásomban két fő ok játszott szerepet. Egyfelől azon meggyőződésem, hogy az ember, ha csak módja nyílik rá – annak érdekében, hogy legyen alkalma új gondolatokkal találkozni –, posztgraduális hallgatóként ne maradjon ugyanazon a tanszéken, ahol addig tanult. E nézetemet Dr. James Littlejohn, aki Edinburgh-ban végzősként a témavezetőm volt, támogatta. Másfelől döntésemet Max Gluckman személye is motiválta, akinek köszönhetően korábban az antropológia iránt köteleződtem el, és aki éppen akkor kezdte meg az izraeli társadalomra irányuló nagyszabású kutatási projektjét. A lehetőség, hogy Gluckman vezetése alatt, illetve Izraelben tanulhatok és kutathatok, olyan volt számomra, mint egy megvalósult álom.

A terepmunka előkészítése: Manchester

Hogy miért döntöttem az Izraelben végzett kutatás mellett Sierra Leonével vagy bármilyen más helyszínnel szemben? Ez az a kérdés, amelynek megválaszolása során figyelembe kell vennünk az antropológus érdeklődését és személyiségét. Tizenhatéves koromtól fogva tagja voltam egy *cionista*, szocialista ifjúsági szervezetnek, amelyet szoros szálak fűztek a *kibuc*-mozgalomhoz. Az Izraelben végzett kutatás lehetővé tette volna számomra a héber nyelv elsajátítását és azt, hogy megismerjem az országot és intézményeit. Döntésemnek ennél gyakorlatiasabb okai is voltak, legfőképpen az, hogy Gluckman kész volt finanszírozni is a kutatásomat a Bernstein Izrael Kutatási Alapból, amely 1963-ban jött létre Sir (később Lord) Sydney Bernsteinnel, az antropológia egyik kiemelkedő támogatójának jelentős adományából.²

1965 januárjában, amikor még Edinburgh-ban tartózkodtam, Gluckman meghívott egy beszélgetésre. Megkérdezte, mit szeretnék kutatni Izraelben, amire azt feleltem, hogy városi környezetben, lehetőség szerint az új asdódi kikötőben szeretnék kutatást végezni. Válasza az volt, hogy a városkutatás túl nehéz egy kezdő kutató számára, és jobban szeretné, ha egy falusi szövetkezeti gazdaságot tanulmányoznék, mint két másik új posztgraduális hallgató, illetve egy további, aki már a terepen tartózkodott. Az én véleményem az volt, hogy Izrael rendkívül urbanizált társadalom, ahol a lakosság többsége három városban él, és ha a lakosság kevesebb, mint 10%-át reprezentáló vidéki területekre összpontosítunk, akkor torzított képet kapunk az izraeli társadalomról. Gluckman azonban kitért arra, hogy falun kutassak, és mint újonc antropológus – aki az ő felügyelete mellett, az ő projektjében vesz részt – nem voltam abban a helyzetben, hogy vitatkozzam vele. Biztosított azonban arról, hogy ha rendelkezésre állnak források a posztdoktori kutatásra, támogatni fogja és jóvá fogja hagyni városi vizsgálataimat is.

1965 októberében csatlakoztam Gluckman tanszékén ahhoz az izraeli projektben részt vevő három másik új hallgatóhoz, akik hozzám hasonlóan egy évet töltöttek a terepmunkára

² A Bernstein Research Project izraeli tevékenységéről részletes beszámolót készített Emanuel Marx (1975). Sydney Bernstein, aki a manchesteri székhelyű Granada Television vezetője volt, úttörő munkát végzett *Az eltűnő világ* című televíziós filmsorozat létrehozásával is. Társasága emellett létrehozta az első Vizuális Antropológiai Központot is a Manchesteri Egyetem Szociálintropológiai Tanszékén.

való felkészüléssel. Együttal annak a tágabb posztgraduális csoportnak is résztvevői voltunk, amelynek tagjai a világ más részein, többek közt az Egyesült Királyságban végzendő kutatásra készültek.

Képzésünk jelentős részét a hírneves manchesteri szemináriumokon való részvétel tette ki, amelyeket maga Gluckman vezetett. Vendégelőadók ismertették tanulmányaikat, amelyeket Gluckman és kollégái tüzetesen megvitattak, idővel pedig, miután a tanszék szellemiségét magunkévá tettük, a fiatal posztgraduális hallgatók is szóhoz jutottak. Ezek a viták gyakran hevesek, sőt agresszívak voltak. A terepről frissen visszatért hallgatók számos előadást tartottak – beszámolóikat megértő és konstruktív, de szigorú kritikával fogadták. Különösen jól emlékszem a szelíd Norman Longra, aki kiváló tudós lett, és aki akkor éppen Zambiából tért vissza és hat egymást követő előadást tartott. Ezeket meglehetősen hevesen támadták, és élénken emlékszem arra, ahogy Max, aki a témavezetője volt, bátorította: „Küzdj meg velük, Norman, küzdj!” A Normannal való bánásmód a szemináriumon egyszerre adott okot aggodalomra és szolgált biztatásként azok számára, akik közülünk a nyomába készültek lépni. Hangsúlyozni kell, hogy az a könyv, amit Norman később ezeknek az előadásoknak az alapján írt, igen jó fogadtatásra talált.³ Könyve bizonyos értelemben a szemináriumok terméke volt.

A '60-as és a '70-es években, továbbá a '80-as évek jelentős részében a brit szociálintropológiai alapképzésből a legtöbb helyen – ha ugyan nem mindenütt – hiányzott a kutatási módszerek bárminemű oktatása – ez a posztgraduális hallgatók számára volt fenntartva. Manchesterben, más posztgraduális hallgatókkal együtt, képzést kaptunk kutatási módszerekből, hálózatelméletből és statisztikából; az Izrael-projekt résztvevőiként pedig speciális előadásokat hallgattunk Izrael politikájáról, történelméről és gazdaságáról. Rendelkezésünkre állt egy jó könyvtár is az izraeli társadalomról és kultúráról szóló művekkel. Egyik oktatónk, egy másik tanszék Izraelből érkezett posztgraduális hallgatója bevezetett minket a héber nyelv alapjaiba, hogy Izraelben a nyelvtanfolyamot ne a nulláról kelljen elkezdenünk. Mindezeket követően, 1966 júliusában négyen Izraelbe repültünk, hogy megkezdjük terepmunkánkat.

Terepmunka: Izrael

Miután kiszálltunk a repülőgépből, csoportunkat egy szállodába vitték, ahol az éjszakát eltöltöttük, másnap reggel pedig tovább vittek minket Jeruzsálembe. Itt egy felnőtteket oktató bentlakásos iskolában szállásoltak el bennünket, ahol új bevándorlóknak és Izraelben ideiglenesen tartózkodóknak tanítottak héber nyelvet. Ez az intézmény egy úgynevezett *ulpán* volt, ahol öt hónapos, intenzív, egynyelvű héber nyelvkurzust tartottak, heti öt és fél napon át, reggel 8-tól délután 2-ig (péntekenként déli 12-ig)*. Ez a jeruzsálemi iskola, az *Ulpán Ecion* volt a legrégebbi és leghíresebb egész Izraelben. Három manchesteri antropológus kollégám nem ezt az *ulpánt* látogatta, ők a tengerparton választottak egyet maguknak Netánjában, Tel-Avivtól északra.

A világ minden részéről érkező zsidókból és nemzsidókból álló *ulpán* az izraeli társadalom mikrokozmoszát jelentette. A hallgatók életkora 18 és 75 év között változott, s

³ Long, Norman (1968): *Social Change and the Individual. A study of the Social and Religious Responses to Innovation in a Zambian Rural Community*. Manchester: Manchester University Press.

* Izraelben a pénteki napokon az iskolai elfoglaltságok és a munkavégzés hamarabb befejeződnek, hogy mindenki felkészülhessen a *sábát*, a szombat fogadására. (A szerk.)

nyelvtudásuk szerint nagyjából 10 osztályba sorolták őket, a teljesen kezdőktől az olyanokig, akik tudtak egy keveset írni, olvasni, és akiknek a tudása, mint az enyém is, a *bár micvára* való felkészülésből és a zsinagógában tartott vallásoktatásból származott. Az én osztályomban 24-en voltunk, s mivel számos különböző európai, afrikai, észak- és dél-amerikai országokból jöttünk, a legkülönbözőbb nyelveken beszéltünk. Annak, hogy a hébert héberül tanultuk, a pedagógiai elven túl jelentős gyakorlati oka is volt, hiszen a tanár hiába oktatott volna egy vagy két idegen nyelven, ha a tanulók többsége azt úgysem értette volna. A nyelvtanulás mellett esténként izraeli népdalokkal és táncokkal ismerkedtünk, kirándultunk a Holt-tengerhez, a Negev-sivatagban és más érdekes helyeken is. Mindez lényegében az izraeli társadalomba és kultúrába való szocializálódásunkat is jelentette. Ez a szocializáció időnként „*ulpán*-diákként” és „újoncként” bélyegzett meg minket Izraelben, amikor az *ulpánon* kívülre mentünk. A tanteremben például arra oktattak bennünket, hogy ne használjuk azokat az arab szavakat, amelyeket a beszélt héber nyelv átvett. Így például a *hámszin* szó, amely forró, száraz sivatagi szelet jelent, kerülendőnek minősült, helyette az izraeli nyelvi akadémia által megalkotott neologizmust, a *sárávot* javasolták használni. Ugyancsak kerülnünk kellett az olyan szleng-szavakat, mint a *betáh*, helyette a *bevádájt* kellett használni.* Talán nem szükséges kidomborítanom: ha az utcán így beszéltünk, tudálékosnak, sőt idegennek tűntünk, úgyhogy idővel inkább alkalmazkodtunk a beszélt nyelvhez.

Az *ulpánban* a szállás meglehetősen szerény volt. Az osztálytermek a földszinten voltak, a férfi hallgatók az első, a nők a második, egyben legfelső emeleten laktak. Hárman osztoztunk a szobákon; egyik szobatársam egy hatvan körüli indiai bevándorló volt Bombayből, a másik pedig egy harmincas éveielején járó vietnami háborús veterán Amerikából. Abban az időben Izrael gazdasági visszaesésen (*mitun*) ment át, az állami létesítmények felszereltsége meglehetősen korlátozott volt. Mosógépek nem álltak rendelkezésre, ezért ruháinkat kézzel mostuk a közös mosdóhelyiségekben, és a lapos tetőn kifeszített kötélre akasztottuk ki őket száradni. Az ízletes, de egyszerű kosztot az önkiszolgáló rendszerű ebédlőben fogyasztottuk el. Nem minden hallgató maradt végig bentlakó az öt hónap folyamán. Egyesek lakást béreltek, és nappali hallgatókként jártak az órákra, mások pedig munkát vállaltak, és részidős nyelvtanulóként az esti foglalkozásokat látogatták. Körülbelül három hónap elteltével azok, akik maradtak, már nagyon jól ismerték egymást. Miután házi feladatokat is kaptunk, voltak, akik kisebb csoportokban vagy éppen párokban tanultak. Néhány résztvevő között házasságban végződő románc szövődött. Jómagam itt ismertem meg feleségemet, Ágit, aki Romániából érkezett új bevándorlóként; osztályunkból egy másik pár – a fiú Dél-Afrikából, a lány pedig Kanadából – szintén házasságot kötött. Más osztályokban és különböző osztályok diákjai között is születtek házasságok, sőt, nem is csupán a fiatalok körében fordult elő ilyesmi, például egy hetvenes éveiben járó orosz bevándorló hatvan év körüli jugoszláv hölgyet vett feleségül.

Amikor decemberben Ági és én elvégeztük a tanfolyamot az *ulpánban*, rögvest nekiláttunk a kutatási helyszín, egy mezőgazdasági szövetkezeti falu kiválasztásának. Annak a helynek a megtalálása, ahol az ember élni és dolgozni fog, számos személyes és nem személyes tényezőtől függ. Én úgy döntöttem, hogy egy határhoz közeli faluban fogok kutatni, hogy tanulmányozhassam a periférikus elhelyezkedés hatását a mindennapi életre. Emellett olyan falut kerestem, amelyben különböző országokból elvándorolt zsidók élnek, ahol az etnicitás szempontjait is vizsgálhatom, és ahol Ági is és én is használni tudjuk a nyelvtudásunkat (az ő esetében a magyart, románt, németet, angolt és hébert, az enyémben pedig az angolt, franciát, spanyolt és hébert). Úgy döntöttünk, hogy olyan területet választunk, amely közel, de nem túl

* Mindkét kifejezés jelentése: 'biztos', 'biztosan', 'minden bizonnyal'. (A szerk.)

közel fekszik ahhoz a városhoz, ahol Ági és szülei éltek. A kutatási helyszín kiválasztása az antropológus és a kutatni kívánt társadalom, kultúra szereplői közötti egyezkedés eredménye. Az antropológusnak nem istenadta joga, hogy ott verjen tanyát, ahol neki jólesik, és nem is minden közösség örül a betolakodásnak, legyen az bármilyen jószándékú. Tulajdonképpen folyamatosan meglep az a készségesség, amellyel az emberek az etnográfiai kutatást fogadják. Busszal körbejártunk néhány falut. Egyes helyeken értésünkre adták, nem kérnek a figyelmünkben – ezekről a helyekről némileg leforrázva és csalódottan távoztunk; másokat mi magunk vetettünk el szinte azonnal, amint megérkeztünk. Ez történt például az egyik faluban, amelynek hivatala előtt egy döglött, búzló és oszladozó birka fogadott minket – így gyorsan levontuk a következtetést.

Végül aztán rátaláltunk a falunkra, és egy kis megbeszélést – amelynek során kérdéseket tettek fel számunkra – követően bebocsátást nyertünk. 1967. január elején szálltunk le a buszról egy határmenti faluban és a községi hivatalt kerestük. Ott bemutatkoztunk Mósénak, az elöljárónak (*mázkir*), és elmondtuk neki jövetelünk célját. Az első találkozás alkalmával Áginak, mint magyarajkú romániaiinak a származása meghatározónak bizonyult, lévén Móse magyar anyanyelvű csehszlovákiai volt, aki 1949-ben egyike volt a falu alapítóinak. S bár már nem lakott itt, hetente több napot dolgozott a településen, illetve a szomszédos faluban, és a munkahét ideje alatt férjezett lánytestvérénél és családjánál töltötte az éjszakákat. Móse közvetlenül a II. világháború kitörése előtt közgazdaságot tanult Franciaországban, majd visszatért Csehszlovákiába, ahol partizánként harcolt. Családjának többi tagját elhurcolták, néhányukat Auschwitzban meggyilkolták. Nővére túlélte a tábor. El kell mondanom, ez volt életemben az első alkalom, amikor az emberek karjára tetovált számokat láttam* – olyasvalamit, amit brit zsidó társaimnak sosem kellett megtapasztalniuk. Móse héberül kérdezett, én pedig néha, amikor héberül nem tudtam kifejezni magam, néhány francia szót is beleszórtam válaszomba, vagy Ági tolmácsolta a mondandómat magyarul.

Móse arról kérdezett, hogy angol zsidó létemre – aki szerinte kényelmes élethez van szokva –, miért akarok több mint egy évet eltölteni egy szegény, félreeső és kényelmet nélkülöző faluban. Mint olyasvalaki, aki társadalomtudományokat tanult és a Jewish Agency (LSD) vidéki szociológusokat alkalmazó Betelepítési Osztályán dolgozott, volt némi fogalma a szociálintropológiáról. Válaszom az volt, hogy professzoromhoz képest, aki olyankor élt a zuluk között, amikor ott sem villany, sem vezetékes víz nem volt, ez a falu kifejezetten fényűzőnek számít. Szellemesen azt válaszolta, hogy tekintsem a falubelieket „fehér zuluknak”, és ami őt illeti, élhetek és dolgozhatok ott antropológusként, két feltétellel. Az egyik, hogy meg kell szereznem az LSD-beli felettesei hozzájárulását, a másik, hogy elő kell adnom kérésemet a falu közgyűlésén a legfőbb döntéshozó szerv előtt, amelynek ő maga is felelősséggel tartozik. Az első feltételnek eleget tudtam tenni, lévén hogy Árie Pinkusz, a Jewish Agency főigazgatója, a Gluckman kutatóprojekt támogatója és Max Gluckman egykor iskolatársak voltak Dél-Afrikában. Így tehát átadtam Mósénak egy Gluckmantól származó ajánlólevelet, aki továbbította azt közvetlen feletteseinek. (Megjegyzem, ez volt az első alkalom, amikor ilyesfajta levelet felhasználtam.) A második feltétel viszont aggasztónak tűnt, hiszen nem tudtam, a helybeliek hogyan fognak reagálni. Fogalmam sem volt, mi történik akkor, ha akár csak néhány falubeli ellenzi a jelenlétemet. Utóbb aztán kiderült, hogy a falu alkotmányának ellenére – amely valóban a közgyűlésre ruházta a végső döntés jogát – a hatalom valódi és megkérdőjelezhetetlen gyakorlója Móse volt, és ha ő egyszer hozzájárulását adta a jelenlétemhez, döntését a gyűlés jóvá fogja hagyni. Móse rendkívül tehetséges és tapasztalt elöljáróként gondoskodott arról, hogy a

* A koncentrációs táborok rabjainak karjára sorszámot tetováltak, ezzel is erősítve a személyazonosságtól való megfosztottságukat. (A szerk.)

döntés – amely szerint feleségemmel, Ágival terepmunkát végezhetünk a faluban – ne csak az ő vállán nyugodjon. Bürokratikus nyelven fogalmazva: fedezte magát. Azután megjelentem a falugyűlésen, és héberül elmondtam mit szeretnék csinálni. Azoknak az idős magyar nyelvűeknek, akik nem értettek héberül, Ági tolmácsolt, s ezáltal máris kapcsolatot alakított ki velük. Miután a falu(közösség) elvben elfogadott bennünket, következő problémánk a szálláskeresés volt.

Január utolsó napján a falu postamesterének, egy nyolcvanéves román származású özvegyasszonynak az albérlője lettem. Ő románul és jiddisül is beszélt, amely nyelveken én semmit nem tudtam. Egyik fia, Binjámin, a falu legbefolyásosabb politikusa és közigazgatási bizottságának a vezetője volt; a másik fia pedig sikeres gazdálkodó. Binjámin szemszögéből nézve ez azt jelentette, hogy édesanyja némi többletjövedelemhez jutott az általam fizetett lakbér révén, és éjszakánként nem volt egyedül a házban – bár beszélgetni keveset tudtunk, mivel ő alig tudott héberül. Ági továbbra is a szüleivel lakott a közeli városban, amíg 1967 áprilisában össze nem házasodtunk. Ezután beköltöztünk egy üres házba, amit helyrehoztak a számunkra.

A megfelelő ház megtalálásának elvben könnyen kellett volna mennie, hiszen voltak üres ingatlanok a faluban: 80 család számára tervezték, de csak 47 lakott benne. A valóságban ugyanis az történt, hogy miután egyes családok elköltöztek a faluból, otthonaikat és gazdaságukat az ottmaradók átvették, szöges ellentétben a *mosáv* mozgalom elveivel, amelyek értelmében minden gazdának azonos nagyságú földje kellett, hogy legyen. A szövetkezeti gazdálkodás másik elve az volt, hogy minden család maga biztosítsa a szükséges munkaerőt a maga számára, és ne alkalmazzon külső munkavállalókat. A valóságban nem egy gazda több birtokot is művelt külső segítőkkel, arab bérmunkásokkal, akiket a falu egykori tagjai után üresen maradt házakban szállásoltak el. Emellett az üres házak egy részét széna és szalma tárolására használták, így a gazdáknak nem kellett a mezőgazdasági infrastruktúra fejlesztésére költeniük. Összességében tehát nem volt könnyű lakást találni a kutatás idejére, mivel minden lakatlan ház használatban volt. A lakóhely keresgélése révén, bár látszólag nem volt része a kutatási projektnek, sok mindent megtudtam a falu ingatlanviszonyairól, a politikai hatalomról és a szövetkezeti gazdálkodás elvei és gyakorlata közötti különbségről. Végül Binjámin meggyőzött egy gazdát, hogy bocsássa rendelkezésünkre a házat, amit egy odavezető keskeny ösvénytől eltekintve két méter magas túskebozót övezett, és amiben egyébként szénát tárolt.

Móse a ház használhatóvá tételére jóváhagyott egy szerény költségvetést; helyreállították a vízvezetékot, a belsejét pedig egy helybéli, szociális segélyben részesülő férfi kifestette. A magasra nőtt bozótot – életemben először kaszát használva – én irtottam ki. Ágival virágokat is ültettünk a ház elé. Ez az ártatlan tevékenység rémülettel töltötte el a főbérlőnket: láthatólag azt hitte, hogy véglegesen maradni akarunk, különben nem ültetnénk virágokat, mint ahogy a faluban senki más sem ültetett. Megnyugtattuk, hogy mintegy tizenöt hónap múltán valóban el fogunk költözni. Felfedeztük, hogy a falubeliek nem fektettek energiát házuk és kertjük csinosításába, mert menetkészen „a bőröndjükön ültek”. Néhányan városi lakások vásárlásába fektették a pénzüket, ahová gazdálkodó éveik után visszavonulni szándékoztak.

A szociálintropológiai kutatás elsődleges módszere a résztvevő megfigyelés, amikor megpróbálunk a helyiekkel együtt élni, köztük elvegyülni lehetőleg úgy, hogy az antropológus jelenléte ne tűnjön fel, azaz szerencsés esetben odatartozónak, ne pedig külső szemlélőnek érzékeljék. Ennek eléréséhez időre van szükség, és valójában sosem lehet teljesen megvalósítani. Az világos, hogy a megfigyelés és a részvétel egymáshoz viszonyított aránya változik a kutatás ideje alatt. Eleinte elsősorban megfigyelők vagyunk, és csak később válunk résztvevővé, illetve

résztevő megfigyelővé. Kezdetben kívülállóak vagyunk, akiket gyanakvással és óvatossággal kezelnek. A helyi lakosság nagy része elkerül, vagy nem vesz tudomást rólunk, és az első olyan személyek, akik kapcsolatba lépnek velünk, gyakran a közösség marginális tagjai, akik el akarják mondani problémáikat és más falusiakkal kapcsolatos sérelmeiket. Közeledésüket szívesen fogadjuk, hiszen mi magunk is marginális helyzetben vagyunk, viszont ez azzal a veszéllyel jár, hogy – bármennyire kívülállóak vagyunk is – velük azonosítanak bennünket. Valójában egy falubeli hívta fel rá a figyelmemet, hogy túl sok időt töltök ilyen típusú személyekkel.

A faluban töltött első három hónap alatt – amikor Ági látogatásaitól eltekintve egyedül éltem – fényképezőgéppemmel és jegyzetöbömmel gyakran körbejártam a falut és a környékét, közben alkalmanként találkoztam és szóba elegyedtem a helyiekkel. Visszatekintve látom, milyen könnyelmű voltam, amikor a határ közelében egyik izraeli faluból a másikba sétáltam az izraeli és a jordániai határország szeme láttára.

Az antropológiai terepmunka lényege a rugalmasság, vagyis – Gluckman szavaival élve – „kövesd az anyagodat, bárhová is vezessen”. Mikor például Evans-Pritchard az azandék között dolgozott, nem a boszorkányságra, hanem a politikai rendszerükre kívánt összpontosítani. Látván azonban, hogy a boszorkányság milyen fontos a helyiek számára, megalkotta *magnum opusát Witchcraft, Oracles and Magic Among the Azande* [Boszorkányság, jóslás és mágia az azandéknél] címmel (1937), politikai rendszerükről pedig csak 1971-ben adott ki könyvet.* Amikor a terepmunkát megelőző évemet Manchesterben a könyvtárban vagy a dolgozószobámban, illetve előadásokat, szemináriumokat látogatva töltöttem, soha nem gondoltam volna, hogy konkrét mezőgazdasági tevékenységben fogok részt venni, vagy hogy belekeveredem egy háborúba. Arra sem számítottam, hogy Izraelben meg fogok házasodni, különösen miután Gluckman közölte: nem helyesli, hogy a feleségek elkísérik férjüket a terepre. Így hát némi aggodalommal írtam meg Gluckmannak, hogy házasodni készülök, hozzátéve, hogy feleségem előny, nem pedig akadály lesz a terepmunka során. Ő pozitívan fogadta a hírt.

Azt, hogy az antropológus valójában mivel foglalkozik majd a terepen, nem mindig lehet előre látni. Sok minden, amit csinálunk, a mindennapi életből adódik, így ezek valamilyen szinten irányíthatók, mások azonban teljesen váratlanul állnak elő, s így rájuk adott reakcióink is megjósolhatatlanok. A legváratlanabb esemény, amely terepmunkám idején ért, a *Hatnapos Háború* kirobbanása volt 1967 júniusában. Május végén már világosan látszott, hogy a háború a küszöbön áll. Mint brit állampolgár, izraeli tartózkodásomat bejelentettem a brit nagykövetségen, ahonnan nemsokára levelet kaptam, amelyben azt tanácsolták, hogy hagyjam el az országot, vagy maradhatok is, de csak a saját felelősségemre. Az, hogy ezt a levelet kaptam, nem volt titok, mivel a falusi posta leveleinek kiosztása nyilvánosan történt: a közösség társadalmi interakcióinak egyik legfontosabb színhelye az a fa volt, amely a falu középpontjában, az utak találkozásánál állt. A falusi postamesternő itt várta a szomszédos városból érkező mobilpostát. A falubeliek, az antropológus és felesége délelőtt ¾ 10 körül csatlakoztak hozzá és a posta megérkezéséig az időt beszélgetéssel töltötték. A várakozási idő harminc és hatvan perc között váltakozott. Ez alatt az idő alatt a falubeliek társalogtak, pletykáltak és információkat cseréltek egymással. A postajárat sofőrje megállt, átadott egy levélköteget a postamesternőnek, majd továbbhajtott a következő faluba. A falubeliek ekkor összesereglettek, és a postamesternő, vagy akik segítettek a borítékok címzésének a kibetűzésében, hangosan felolvasták a nevét azoknak, akiknek levele érkezett. Levelemen rajta volt a követség neve és címe, és a

* A szerző itt Evans-Pritchard *The Azande: history and political institutions*. Oxford: Clarendon Press, 1971. című könyvére utal. Mindazonáltal Evans-Pritchard már 1940-ben írt egy, a nuerek politikai rendszerével foglalkozó híres monográfiát: *The Nuer. A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*. Oxford: Clarendon Press. (A szerk.)

falubelieknek – különösen azoknak, akiknek volt már II. világháborús tapasztalatuk – elég ismeretük volt ahhoz, hogy kitalálják, mit tartalmaz, még mielőtt felbontottam volna. Néhányan meg is jegyezték, hogy hamarosan el fogok menni. Mondtam nekik, hogy Ági és én már megvitattuk a lehetőségeket, s úgy döntöttünk, hogy maradunk. Úgy tűnt, ez a válasz meglepte néhányukat, míg az általuk felkínált magyarázat példaként szolgált az etnikai sztereotípiára – döntésemet ugyanis az angol hidegvérnek tulajdonították.

Elhatározásunk, hogy a háború alatt a faluban maradunk és osztozunk az ottaniak sorsában, eloszlatta a gyanakvást, amit egészen addig tapasztaltam. Ezáltal lehetővé vált számomra, hogy olyan viszonyt alakítsak ki a helyiekkel, amelyet az antropológusok szeretnének. Idegen külföldiből barátjukká és szomszédjukká, megfigyelőből résztvevővé váltam, s mint ilyen, megbíztak bennem. Ez a bizalom különböző formákban nyilvánult meg: például megkértek, hogy tisztítsak meg néhány óvóhelyet, amelyeket sohasem használtak, és rossz állapotban voltak. A háború első két éjszakáján mi és szomszédaink hasznát is vettük ezeknek. Még nagyobb bizalom mutatkozott meg, amikor felkértek, hogy vegyem át a falu tejbegyűjtőjében annak az embernek a helyét, akit onnan behívtak tartalékosnak. Egynapos eligazítás után át is vettem a feladatát. Ez azt jelentette, hogy minden termelőtől átvettem a tejet, megmértem a mennyiségét és mintát vettem belőle a laboratóriumi vizsgálathoz. Hajnalban és napnyugtakor kellett szolgálatban lennem. Ez fontos munka volt, mert a falu elsősorban tejtermelésre és vágóborjú-tenyésztésre rendezkedett be, következésképpen a tejtermelő gazdák alkották a legnagyobb befolyással bíró politikai csoportot a közösségben. Bár akkorra már bíztak bennünk, be kell számolnom egy incidensről, ami rávilágít a falubeliek kommunikációs mulasztására. Egyik este Ági és én már bezártuk a tejbegyűjtőt és hazafelé tartottunk az elsötétített faluban, amikor egy hang megszólalt a semmiből: „*Sziszma!*” [jelszó]. Ez olyan szó volt, amelyet nem tanultunk az *ulpánban*. A hang agresszív volt, és mi megrémültünk. Szerencsére Ági számára ismerősnek tűnt a hang, és úgy gondolva, hogy egyik szomszédunké, románul kiáltott vissza, és tisztázta személyazonosságunkat. Mi is, és a hang tulajdonosa is – aki ugyanúgy félt – nagyon megkönnyebbültünk.

A háború befejeztével, amikor az élet visszatért a normális kerékvágásba, olyan mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkoztam, amelyeket Angliában elképzelni sem tudtam volna. Egyértelműen városi alkat vagyok, és számos honfitársammal ellentétben nem rajongok a kertészkedésért. Egy alkalommal egy uborkát termesztő fiatal gazda megkért, hogy segítsek leszedni a termését. Elméletileg a szövetkezeti mozgalom egyik alapelve, a kölcsönös segítségnyújtás szerint gazdálkodótársától kellett volna segítséget kérnie, de ezt különböző okok miatt nem tudta megtenni. Így történt, hogy a nyári melegben, magas termetem miatt kétrét görnyedve, kesztyű nélkül szedtem a hosszú, sima, angol változattól olyannyira eltérő rövid, tömpe és szúrós uborkákat, amelyek felsértették az efféle elfoglaltság számára edzetlen, a tudományos tevékenységhez szokott kezeimet. Ám az élmény újszerű volt, és ennek köszönhetően megtapasztaltam valamit a mezőgazdasági munkavégzéssel járó fizikai erőfeszítésből. Egy másik alkalommal éjfél tájban – amikor a falu házaiban már kialudtak a fények –, a terepjegyzeteim írása közben egyszer csak kopogtak az ajtómon. Egy marokkói származású idős tejesgazda kérte segítségemet egy borjú világra segítésében. Ő is igényt tarthatott volna a kölcsönös segítségnyújtásra, de nem volt meg a társadalmi tőkéje ahhoz, hogy így cselekedjen. Finoman közöltem vele, hogy járatlan vagyok a tehenekkel és szülészeti problémáikkal kapcsolatban, de ő csendesesen kitért, és azt mondta, csak kövessem utasításait, ami abban állt, hogy húznom kellett a borjú lábaira kötött kötelet, mihelyt a lábak előbukkantak

az anya méhéből. Úgy is tettem, és sikerrel el is végeztük a feladatot. Fizetségképpen kaptam egy üveg házi főzésű *arakot**.

A falu fiataljaival futballoztam is. Sikerült rábeszelnem Binjámint, hogy tisztíttasson meg egy gazzal benőtt területet, hogy legyen egy kis futballpályánk. Akkoriban, huszonhat évesen, lelkes és rátermett futballista voltam, korábban két Edinburgh-i csapatban is játszottam. Ezek az informális focimeccseken zsidó fiatalok és alkalmanként a faluban alkalmazott fiatal arab munkások is részt vettek. (Ezeket a munkásokat közvetlenül a háború kitörése előtt visszatoloncolták a falujukba, és csak fokozatosan szivárogtak vissza.) Azáltal, hogy jó fizikai kondícióban lévő fiatalember voltam, lehetőségem nyílt a falusi fiatalokkal való kapcsolatteremtésre, életük és a világ dolgaihoz való hozzáállásuk megismerésére. Például akkor is tanultam valamit a futballpályán uralkodó etnikai sztereotipizálásról, amikor az egyik játékos kihagyott egy büntetőt, és ezért *kurdnak* csúfolták, ami a Kurdisztánból érkező bevándorlókra – akiket eredendően ostobának tartottak – használt etnikai (alapú) sértés.

Saját etnikai identitásomról is tanultam új dolgokat a faluban, hiszen „az angol” besorolás alá estem. Amikor a falu boltjában vásároltam, az idős magyar boltos e címszó alatt vezette számlámat. Izraeli identitása mellett a faluban mindenkinek volt egy származási ország szerinti etnikai identitása is. Figyelemreméltó módon azokon kívül, akiket az általuk elsősorban beszélt nyelvnek megfelelően „magyarnak” vagy „románnak” tekintettek, létezett az „erdélyi” kategória is azok számára, akik mindkét nyelvet beszéltek.

A terepmunkában jelentőséggel bírt az is, hogy Ágival mindketten beszélünk angolul. A faluban rajtunk kívül csak egy indiai, kalkuttai bevándorló, a felesége és két kisgyerekük beszélte ezt a nyelvet. A férfi nem gazdálkodott, a család nagyon magába zárkózott, így társadalmilag elszigetelődött. Egy nap egy fiatal gazda, aki gombatermesztéssel akart foglalkozni, megkért, segítsék neki lefordítani egy gombatermesztésről szóló könyvet angolról héberre, amit meg is tettem. Az illető idővel Izrael egyik legjelentősebb gombatermesztője lett. Ági, aki az angolt idegen nyelvként tanította Izraelben mielőtt beiratkozott volna az *ulpánba*, szert tett néhány magántanítványra, akik szüleikkel együtt társadalmi kapcsolathálójának részévé váltak. Emellett jó viszonyt ápolt a magyar és a román anyanyelvű idősökkel is. Egy további kapcsolati háló, amihez tartoztunk, a hozzánk hasonló fiatal házaspároké volt. Látható tehát, hogy saját társadalmi identitásunknak köszönhetően a falusiak széles körével tudtunk kapcsolatot tartani.

Kapcsolataink egyik fő fokmérője volt, hogy engedélyezték részvételünket a falu közigazgatási bizottságának ülésein; ezeket rendszerint – az általam is beszélt – héber nyelven tartották. Ugyanakkor időnként, amikor a bizottsághoz kérelemmel forduló falubeli magyarul beszélt, csak akkor értettem meg mondanivalóját, ha Móse a bizottság többi tagja számára lefordította az elhangzottakat. Móse azt is megengedte, hogy jelen legyek a fogadóóráin, amelyeken a falubeliek ügyeivel foglalkozott. A bizottsági üléseken sohasem készítettem jegyzeteket, és hangfelvételt sem használtam. Az ülések órákig is eltarthattak, de megtanultam, hogyan véssem a viták java részét emlékezetembe az ülés elején kapott napirend alapján.

A terepmunka során az egyik legidőigényesebb feladat a terepjegyzetek írása. Napközben egy kis jegyzetfüzetet hordtam magammal az ingzsebemben, amelybe sebtében jegyeztem le egy vagy két szót, amelyek emlékeztetőül szolgáltak az esti részletes kidolgozáshoz, amikor is nekiültem, hogy írásban rögzítsem a nap eseményeit, beszélgetéseit és tevékenységeit. Előfordult, hogy három-négy órán át vagy még annál is hosszabban írtam. Időnként az is

* A Közel-Kelet országaiiban népszerű ánizslikőr. (A szerk.)

megesett, hogy elmulasztottam elkészíteni az aznapi jegyzeteket, két nap történéseit pedig nem volt könnyű egyetlen este felidézni és lejegyezni. Ilyenkor reggel korán fölkeltem, és rövidített jegyzeteket írtam a zsebkönyvem bejegyzései alapján. Minden alkalommal, amikor elmulasztottam megírni a terepjegyzeteket, szorongást, sőt büntudatot éreztem. Ugyanezt éreztem, amikor két-három napig távol voltam a falutól, például amikor terepszemináriumokat tartottunk munkánk megbeszélésére.

A terepmunka után

Ági és én 1968 júniusában mondtunk búcsút a falunak, ami számomra a Manchesterbe való visszatérést jelentette, számára pedig azt, hogy először lépett Anglia földjére. Időbe telik, amíg az antropológus el tud távolodni a tereptől, hiszen újra és újra átéli a még eleven élményeket. A városban járva például mindketten megjegyeztük, hogy ez vagy az az idegen mennyire hasonlít X vagy Y falubelire. Érzelmileg még kötődünk a helyhez, amely gondolatainkat lefoglalta. Az idő múlásával fokozatosan kezdtünk elszakadni az emberektől és a helytől, bár néhány barátunkkal levelezés által továbbra is kapcsolatban maradtunk.

Doktori disszertációm megírásához 1968 szeptemberében kezdtem hozzá, és az első vázlattal mintegy tizenkét hónap alatt készültem el. Mint annyi más terepkutató, kezdetben én is úgy éreztem, nincs elég anyagom a disszertáció megírásához, valójában azonban ennek ellenkezője volt a probléma: nem tudtam, mit hagyjak ki a rendelkezésemre álló információk közül. A terepmunka időtartama alatt a helyiek bizalmukba fogadnak bennünket, így néha tudomást szerzünk olyan dolgokról is – például titkokról vagy törvényellenes cselekedetéről – , amelyeket esetleg nem szeretnének a nyilvánosság elé tárni. Ekkor etikai dilemmával kerülünk szembe. Az ilyen információ szociológiai szempontból fontos lehet, viszont árthat is azoknak, akiket tanulmányozunk. Véleményem szerint, ami összhangban van a Nagy-Britannia Szociálandropológusainak Társasága [Association of Social Anthropologists of the United Kingdom] által összeállított etikai kódexszel,⁴ semmi olyat nem szabad közzétenni, ami árthat azoknak, akiket vizsgálunk. Ezért ki is hagytam egy izgalmas fejezetet, amelyben egy, a faluban történt lopást tárgyaltam. Az eset nem került bíróság elé, és a lopott tárgy visszakerült jogos tulajdonosához. A fejezetet megmutattam témavezetőmnek, Max Gluckmannak, és abban egyeztünk meg, hogy a végleges disszertációból kivesszük, bár lábjegyzetben röviden utaltam rá a politikai következmények miatt, amelyeket az eset a faluban kiváltott.

Néhány megfigyelés és következtetések

Az első terepmunka felér egy beavatási rítussal, hiszen hallgatóból antropológussá változtat, olyasvalakivé, akinek már megvan a saját „népe”, és aki a szakmai beszélgetésekben az antropológusok törzsének tagjaként vehet részt. Egyes esetekben az első terepmunka az ember identitását is megváltoztathatja, ahogyan az Moshe Shokeid kollégám esetében történt. Moshe Palesztinában született a brit mandátum idején, és lengyelesen hangzó nevének néhány tudományos cikket is publikált. Izraeli terepmunkáját egy olyan faluban folytatta, amelyben az Atlasz hegységből érkezett marokkói bevándorlók éltek. A falubeliekkel való azonosulása olyan

⁴ Terepmunkám idején ez az etikai kódex még nem létezett, csak a '70-es évek végén fogalmazták meg.

mértéket öltött, hogy új vezetéknevet vett fel, ami erősen emlékeztetett a falu nevére, és könyvét, amely disszertációján alapult, már új nevéen publikálta.

A terepmunka sokféle nyomást gyakorol a kutatóra, miközben igyekszik összebékíteni a részvétel és a megfigyelés ellentmondó elveit. Megvannak a maga fizikai és szellemi viszontagságai, ahogyan azt Nigel Barley humorosan bemutatja a *The Innocent Anthropologist*-ban*. Egyszerre vegyíti az unalom és a monotónia hosszú időszakait a lelkesedés, az izgalmas felfedezések és felismerések pillanataival – ezek nemcsak másokra, hanem saját magunkra is vonatkozhatnak. A kutató egyedisége és az adott hely adott időben való egyszerűsége következtében a terepmunka-élmény sohasem megismételhető. Sőt, miután a munka során gyűjtött tapasztalat megváltoztatja a kutatót, maga sem ugyanazon személyként tér vissza az eredeti kutatási helyszínre, ha visszatér egyáltalán. Ahogyan Pitt-Rivers fogalmaz: „a terepmunka rendkívül személyes és intuitív ügy” (Pitt-Rivers 1992:136).

Az antropológus személyének és a tanulmányozott emberekkel való interakciójának a hatása jól látható, ha összehasonlítjuk a négy Gluckman-tanítvány *mosáv*okra vonatkozó vizsgálatait. Az összehasonlítás azért tanulságos, mert ugyan a manchesteri antropológiai iskolában mindannyian ugyanabban az elméleti és módszertani képzésben részesültünk, mégis nagyon eltérő monográfiákat készítettünk a helyszínek természetéből és saját társadalmi identitásunkból adódóan. Már említettem Shokeid tanulmányát, amely a Marokkóból hozott örökségnek egy izraeli szövetkezeti faluban élő bevándorlók életére gyakorolt hatásával foglalkozott, kiemelt figyelmet szentelve a folytonosság és a változás aspektusainak, elsősorban olyan házassági kapcsolatokban, amelyekben a házaspárnak együtt kellett dolgoznia a falusi gazdaságban. Shokeid folyékonyan beszélt héberül, izraeli állampolgár volt, aki általános iskolai tanulmányait egy vallási intézményben végezte, és aki jól ismerte a falusiak vallásosságát; a terepmunkája idején nőtlen volt. Vele szemben Abarbanel amerikai állampolgár volt, aki feleségével és fiatal gyermekeivel jelent meg a terepen. Beiratkozott egy *ulpán*-ba, de folyékony héber nyelvtudás híján egy olyan falut választott, ahol túlnyomórészt angolul beszélők laktak. A Hatnapos Háború idején családját elköltöztette a faluból; a faluja ragaszkodott a *mosáv* mozgalom normáihoz. Tanulmánya meglehetősen személytelen, az ökológiára, a kormányzati agrárpolitikára, valamint a család fejlődési ciklusának a családi gazdaság termelékenységére gyakorolt hatására összpontosít. A szerző tisztában van azzal, hogy a könyvből hiányoznak az emberek, ezért egy függelékben röviden beszámol három gazda életéről. Ezek a beszámolók azonban inkább egy távoli bürokrata, mint egy résztvevő megfigyelő produktumainak tűnnek. A könyv nem tárgyalja a kutatás módszereit, lényeges hozzájárulást jelent azonban azoknak a területeknek az ismeretéhez, amelyekre koncentrált. Az angol Elaine Baldwin katolikus neveltetésben részesült. Kutatását Izrael egyik legrégebbi és leggazdagabb szövetkezeti falujában végezte, amely az 1920-as években jött létre, s mint ilyen, a *mosáv* mozgalom zászlóshajójaként, annak elveivel összhangban működött. Baldwin héber nyelvtudása kitűnő volt, de a faluban sokan jól beszéltek angolul is. Könyve egy zökkenőmentesen működő falu közigazgatását, a kormány politikájának a falusiak életére gyakorolt hatását dokumentálja, különös tekintettel a társadalmi rétegződés megjelenésére egy formálisan egalitárius faluban. Munkájában nem esik szó a terepmunkáról, sem arról, hogyan fogadtak egy nemzsidó, egyedülálló nőt egy izraeli faluban.

Mindezekkel ellentétben az én könyvem tele van hús-vér emberekkel, akik a maguk képére alakítják a *mosáv* mozgalom szabályait; így, még ha akartam volna sem lett volna

* Magyar nyelvű kiadása: *Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból.* Typotex Kiadó, 2009. (A szerk.)

lehetőségem arra, hogy egy olyan falut írjak le, amely a szövetkezeti falu életére vonatkozó elvekkkel összhangban működik. Könyvem csak korlátozott mértékben járul hozzá az antropológiai elméletekhez, ugyanakkor behatóan tárgyalja a hierarchián belüli szerepeket. Erőssége a néprajzi leírás és a falusi politikai viszonyok szemléletes ábrázolása, ugyanakkor szerényebb a falu gazdasági életének adatai tekintetében, amelyekhez nem volt hozzáférésem. Munkámban részletesen beszámolok arról is, hogy a kutatást hogyan végeztem. A másik három szerző monográfiája ezzel szemben kevésbé explicit a terepen szerzett tapasztalatok, illetve a helyiekkel folytatott interakcióknak a kutatók munkájára gyakorolt hatása tekintetében.⁵ Véleményem szerint a terepmunka tényleges tapasztalatairól szóló beszámolót a szövegtörzsben (nem függelékben) kellene szerepeltetni, hogy az olvasó könnyebben tanulmányozhassa az antropológust, mielőtt az antropológiát tanulmányozza.

Mondanivalómat úgy foglalthatom össze, hogy az antropológia humanista, liberális tudomány. Kutatásunk tárgya az ember – élő, társadalmi szereplők, akikkel kölcsönhatásba lépünk a mindennapi életük során, akiket szubjektumoknak, nem pedig objektumoknak tekintünk. Együtt élünk, beszélgetünk, játszunk velük, énekelünk és táncolunk, megtanuljuk (vagy megpróbáljuk megtanulni) a nyelvüket, mellettük dolgozunk, velük együtt betegszünk meg. Végezetül, ismét Pitt-Rivers szavait idézve: „a terepen szerzett tudás jelentős része egy másfajta élet megtapasztalásából, nem pedig egyszerűen a tudás megszerzéséből származik” (Pitt-Rivers 1992:136).

Fordította: Malina János

Irodalom

ABARBANEL, Jay S.

1974 *The Co-operative Farmer and the Welfare State. Economic Change in an Israeli Moshav.* Manchester: Manchester University Press.

BALDWIN, Elaine

1972 *Differentiation and Co-operation in an Israeli Veteran Moshav.* Manchester: Manchester University Press.

BARLEY, Nigel

2006 *Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból.* Budapest: Typotex. [The Innocent Anthropologist. Notes From a Mud Hut. Long Grove: Waveland Press 1983]

CARR, Edward H.

1962 *What Is History?* London: Macmillan.

⁵ Shokeid viszont megindító és érzékeny beszámolót írt terepmunkájáról egy 1971-ben, a *The European Journal of Sociology*ban megjelent cikkében.

GLUCKMAN, Max

1955 *Custom and Conflict in Africa*. Oxford: Basil Blackwell

GOODY, Jack (ed.)

1958 *The Developmental Cycle in the Domestic Group*. Cambridge: Cambridge University Press.

LONG, Norman

1968 *Social Change and the Individual. A study of the Social and Religious Responses to Innovation in a Zambian Rural Community*. Manchester: Manchester University Press.

MARS, Leonard

1980 *The Village and the State. Administration, Ethnicity and Politics in an Israeli Cooperative Village*. Farnborough: Gower Pub.

MARX, Emanuel

1975 Anthropological Studies in a Centralized State. Max Gluckman and the Bernstein Israel Research Project. *Jewish Journal of Sociology*, 17(2): 131–150.

PITT-RIVERS, Julian

1992 The Personal Factors in Fieldwork. In de Pina-Cabral, João – Campbell, John (ed.) *Europe Observed*. Houndmills – Basingstoke – Hampshire: Macmillan Press. 133–147.

SHOKEID, Moshe

1971 *The Dual Heritage. Immigrants from the Atlas Mountains in an Israeli Village*. Manchester: Manchester University Press.

SHOKEID, Moshe

c.1971 Fieldwork as a Predicament Rather than Spectacle. *European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie / Europäisches Archiv für Soziologie*, 12(1): 111–122.